

СЕКЦІЯ 8 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 338.23:37

Коваленко М.О.

аспірант,

Класичний приватний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статті узагальнено теоретичні підходи до державного регулювання вищої освіти, визначені методи та напрями державного регулювання освітньою галуззю. Зазначено, що питанням розвитку неформальної освіти і визнання результатів неформального та інформального навчання з боку держави приділяється недостатня увага, удосконалення системи визнання результатів неформальної освіти має поєднувати державне і ринкове регулювання. Визначено напрями державного регулювання розвитку неформальної освіти в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, методи регулювання, вища освіта, неформальна освіта, результати навчання, визнання

Коваленко М.А. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ НЕФОРМАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье обобщены теоретические подходы к государственному регулированию высшего образования, определены методы и направления государственного регулирования образовательной отрасли. Отмечено, что вопросам развития неформального образования и признания результатов неформального и информального обучения со стороны государства уделяется недостаточное внимание, совершенствование системы признания результатов неформального образования должна сочетать государственное и рыночное регулирование. Определены направления государственного регулирования развития неформального образования в Украине.

Ключевые слова: государственное регулирование, методы регулирования, высшее образование, неформальное образование, результаты обучения, признание

Kovalenko M.O. THEORETIC-METHODICAL ASPECTS OF GOVERNMENT REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF INFORMAL EDUCATION IN UKRAINE

The article summarizes theoretical approaches to government regulation of higher education, defines methods and directions of government regulation by the educational sector. It is noted that insufficient attention is paid to the development of non-formal education and the recognition of the results of informal and informational education by the government, the improvement of the system of recognition of the results of non-formal education should combine government and market regulation. The directions of government regulation of development of non-formal education in Ukraine are determined.

Keywords: state regulation, regulation methods, higher education, non-formal education, learning outcomes, recognition

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні освіта визнана одним з головних чинників зростання якості людського капіталу. Вона формує середовище сприятливе для розвитку інноваційності та є запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому. Тому, регулювання освітньої сфери з метою підвищення ефективності виконання освітою перелічених завдань, її реформування у відповідності до актуальних світових тенденцій є одним з найважливіших завдань держави на сучасному етапі розвитку.

Широке коло питань щодо державного регулювання системи вищої освіти досить ретельно досліджено, проте питанням регулювання неформальної освіти та її значенню в національній системі освіти приділяється значно менше уваги. Разом з тим, слід зазначити, що удосконалення системи державного регулювання визнання результатів неформального професійного навчання в Україні підвищить її соціально-економічний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням функціонування системи вищої освіти України присвячені праці таких українських вчених як В. Андрущенко, Л. Антошкіна, І. Каленюк, О. Левченко, Е. Лібанова, А. Музиченко, Д. Пли-

нокос [1], Н. Ушенко, Л. Федулова та ін. Питанням державного регулювання освітньої галузі приділяли пильну увагу В. Бех [2], В. Огаренко, В. Філіпова, Л. Цимбал [3] та інші.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні теоретико-методичних аспектів регулювання вищої освіти та удосконаленні державного регулювання розвитку неформальної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність регулювання розвитку неформальної освіти зумовлена тим, що на формування висококваліфікованого працівника, якому притаманні високий рівень знань та навичок, прагнення розвитку та самореалізації, креативне мислення тощо, впливає не тільки формальна освіта, але й у великій мірі неформальна освіта.

Неформальна освіта – це будь-яка організована освітня діяльність поза встановленою формальною системою. Вона, як правило, організовується у вигляді короткострокових курсів, майстер-класів, семінарів тощо. Неформальна освіта найчастіше веде до отримання кваліфікацій, які не визнаються в системі формальної освіти або зовсім не присвоюються.

Щодо інформальної освіти, то зазначається, що не є цілеспрямованим навчанням, яке має місце в

контекстах повсякденного життя в родині, на роботі, під час відпочинку, і в суспільній діяльності.

Розширення можливостей усіх осіб, які навчаються, завдяки знанням, здобутим під час навчання, є невід'ємною передумовою для ефективної діяльності в умовах швидких економічних і технологічних змін, і спонукає їх до оволодіння більш високими і відповідними навичками, підвищує рівень зайнятості, продуктивності та економічного зростання.

Держава як основний суб'єкт формування людського капіталу, за допомогою державного механізму управління освітою, а саме засобів, важелів, стимулів та методів, впливає на освітянську сферу з метою розвитку людського капіталу.

Система державного регулювання національної системи вищої освіти України є складною, та має в своєму полі діяльності багато питань, проте, є не завжди ефективною: лишається низка невирішених проблем.

Сукупність методів і засобів систематичного та науково обґрунтованого впливу на освітню сферу складає методику державного регулювання [1, с. 389-398]. Методи, за допомогою яких держава впливає на функціонування освітньої сфери різняться за формою впливу та засобами.

Методи прямого впливу безпосередньо діють на функціонування суб'єктів освітньої діяльності (пряме бюджетне фінансування, державне замовлення, ліцензування, акредитація, освітні стандарти, тощо). Методи опосередкованого впливу регулюють поведінку суб'єктів освітньої діяльності через створення таких економічних умов, що спонукають їх діяти у визначеному державою напрямі (оподаткування, кредитування, політика використання трудових ресурсів, тощо).

В залежності від засобів впливу методи державного регулювання освітньої галузі поділяються на такі:

1) правові – встановлення законодавчих актів, що регулюють поведінку суб'єктів освітньої діяльності (Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту»);

2) адміністративні – реалізація виконавчої влади держави (ліцензування, акредитація, встановлення освітніх стандартів тощо);

3) економічні – створення економічних умов, що спонукають до тієї чи іншої поведінки, необхідної для реалізації цілей держави;

4) донорські – заохочення благодійності, меценатства, фандрайзингу, отримання грантів тощо;

5) морально-етичні – забезпечення підвищення якості освітніх послуг, заходи патріотичного і громадського виховання, моральне заохочення.

Змістом державного впливу на освіту в сучасних умовах стають: прогнозування і планування, організаційна функція, регулювання діяльності, тобто встановлення меж допустимості і заборон і контроль. Тобто, можна виділити наступні функції державного регулювання освітньої сфери:

- планування – розробка конкретних програм;
- організація – визначення організаційно-правового, кадрового, фінансового забезпечення виконання поставлених завдань;
- видача розпоряджень – видача наказів, розпоряджень, приписів;
- координація – гармонізація всіх дій;
- контроль – аналіз відповідності результатів запланованим показникам.

До основних напрямів регуляторної діяльності держави відносять:

– встановлення правил та процедур, що регламентують діяльність суб'єктів освітньої діяльності;

– встановлення дозвільної системи, правил та процедур виходу на ринок освітніх послуг та виходу з нього (отримання ліцензій, акредитація спеціальностей, державне замовлення на підготовку фахівців, тощо);

– контроль за якістю послуг;

– регулювання використання трудових ресурсів та кадрової політики;

– встановлення адміністративної відповідальності за порушення чинного законодавства [2, с. 5-7].

Формування та удосконалення системи державного регулювання освітньої галузі має враховувати, що поступово освіта перетворюється з соціальної функції держави на економічну діяльність вищих навчальних закладів, а освітні послуги стають ринковим продуктом, що реалізується на ринку послуг України.

Для підвищення ефективності функціонування національної системи освіти необхідно запровадження регулятивного механізму, який ґрунтується на принципах цілісності, стратегічної спрямованості, випереджуючого розвитку, участі місцевої громадськості, оптимального поєднання централізації та децентралізації тощо. Такий механізм має поєднувати ринковий механізм і державне регулювання [3, с. 45-51].

Удосконалення організаційних засад функціонування системи освіти передбачає оптимізацію адміністративно-правового механізму, розширення участі суспільства в управлінні, подальший розвиток академічних свобод і автономії вузів, розвиток освітнього менеджменту зі збереженням державного впливу і державної підтримки в різних формах.

Розвиток освіти в Україні значною мірою пов'язаний з такими важливими проблемами, як відповідність ринків освітніх послуг і праці, використання ресурсів неформальної та інформальної освіти через визнання попереднього навчання, розвиток дистанційних форм освіти, тощо. Для реалізації напрямків розвитку освіти необхідно сформувати ефективну систему регулювання освіти в Україні.

Сьогодні, коли система освіти являє собою складний соціально-економічний комплекс, який включає значні фінансові та людські ресурси, багато що залежить не тільки від інвестування в неї, а і, не меншою мірою, від рівня управлінського впливу на структури цієї системи, від якості регулювання.

В сучасному світі пріоритети та принципи будь-якої діяльності зазнають докорінних змін. Серед особливостей сучасного етапу розвитку державного регулювання освіти можна назвати:

- перехід від прямого впливу до непрямого;
- зростання значення таких функцій, як стимулювання, прогнозування, фінансово-кредитна підтримка, інформаційне обслуговування;
- звуження кола безпосередньо керованих об'єктів;
- заміна оперативного-розпорядчого методу нормативним як більш ефективним;
- зміна співвідношення централізації і децентралізації в регулюванні.

Що стосується питання визнання результатів неформального навчання, то вони в певній мірі регламентуються законами України «Про професійний розвиток працівників» та «Про зайнятість населення». Проте суттєвим недоліком є те, що в полі дії зазначених законів тільки робітничі професії. Зважаючи на трансформацію структури зайнятості

в умовах постіндустріальної економіки в бік збільшення частки кваліфікованих робітників зайнятих у сфері послуг, саме ним першочергово необхідно звернути увагу.

Нерозуміння особливостей неформальної освіти та її впливу на розвиток окремої особистості, суспільства і економіки в цілому виникає через недостатню увагу з боку держави до вивчення проблем освіти дорослих як складової концепції освіти протягом життя. На державному рівні не затверджені концепції та програми, неформована система моніторингу освіти дорослих в Україні.

Національна система освіти України не визнає документів про результати навчання, отриманих під час неформального навчання. У той же час, досвід більшості країн Європейського Союзу доводить, що визнання може застосовуватись в системі вищої освіти та в приватному секторі.

Тобто, механізм для визнання, сертифікації та акредитації всіх видів формальної, неформальної та інформальної освіти для розвинених країн є невід'ємною частиною забезпечення безперервного навчання. У деяких країнах, неформальне навчання має високе положення поряд з системою формальної освіти. Це знаходить своє відображення в основних законодавчих актах і державних політиках.

Слід зазначити, що не всі форми визнання неформального та інформального навчання призводять до присвоєння кваліфікації. Процес оцінки, який веде до визнання, може відбуватися в двох основних формах:

1. Формативні підходи до оцінки не націлені на формальну сертифікацію результатів навчання, але забезпечують зворотний зв'язок з процесом навчання або навчальної діяльністю, вказуючи на сильні і слабкі сторони і є основою для самовдосконалення або вдосконалення в рамках тієї чи іншої організації. Формативна оцінка виконує важливу роль у багатьох ситуаціях - від керівництва і консультування до управління персоналом на підприємствах.

2. Сумативні підходи до оцінки і визнання прямо націлені на формалізацію і сертифікацію результатів навчання, а також пов'язані та інтегровані з установами та органами, уповноваженими надавати кваліфікації.

Як формативна, так і сумативна оцінка важливі при визнанні навчання різних ступенів формалізації. Проте, для визнання, що веде до сертифікації, важлива саме сумативна оцінка. Її процес повинен враховувати національні стандарти і бути придатним для використання національними органами, що надають кваліфікації.

Тому необхідно, щоб використання сумативних підходів для визнання неформальної та інформальної освіти було тісно пов'язано або, по можливості, інтегровано з національними системами кваліфікацій. Цей зв'язок може приймати різні форми, серед яких особливо важлива - швидка розробка професійних стандартів та національних кваліфікаційних рамок.

Для України нагальною проблемою і завданням для якнайшвидшого вирішення є формування культури споживання послуг в сфері неформальної освіти, як складової формування світогляду «освіта протягом життя». Адже переважання формальної освіти до сих пір присутнє. Сформована культура споживання послуг неформальної освіти одночасно сприятиме і підвищенню якості життя, і розширенню ролі громадських організацій в суспільстві, і легітимізації неформальної освіти. Для формування такої культури в українському суспільстві слід працювати

над розвитком трьох аспектів, які варто визначити як системні зміни в сфері освіти: функціональні та інституційні.

До функціональних аспектів відносяться: доступність провайдерів послуг неформальної освіти, прозорість їх діяльності, їх рівність.

Інституційні аспекти включають: визначення стейкхолдерів; розробка та затвердження національної кваліфікаційної рамки; національні стандарти результатів навчання тощо.

Системні зміни мають бути націлені на удосконалення існуючого та розробку нового законодавства, яке б чітко визначало місце неформальної та інформальної освіти в національній системі освіти; розробку та впровадження дієвого механізму взаємодії освіти різних ступенів формалізації – формальної, неформальної та інформальної; державну підтримку і сприяння розвитку інституцій сектору неформальної освіти.

Першим кроком в питанні державного визнання нових форми і методів освіти в Україні став Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо визнання неформальної освіти) [5], був розглянутий на засіданні Верховної Ради України та направлений на доопрацювання. В цьому документі вперше в законодавчо-правовому полі України виникає поняття неформальної освіти.

Важливим питанням є те, наскільки неформальна та інформальна освіта сприймається і затверджується в якості нормального шляху отримання сертифіката або кваліфікації. За допомогою інтеграції неформального та інформального навчання з національною системою кваліфікацій стають більш прозорими правовий статус, регламентація, залучення зацікавлених сторін і фінансування визнання [4]. Це зумовлює необхідність удосконалення системи визнання результатів неформального та інформального навчання в Україні, яка має поєднувати державне та ринкове регулювання (рис. 1).

Отже, організаційно-економічний механізм визнання неформальної та інформальної освіти передбачає два напрямки державного регулювання: організаційний та адміністративний.

Організаційний напрямок включає в себе створення методичного забезпечення, що передбачає розробку та періодичне оновлення Міністерством освіти і науки спільно з Інститутом професійних кваліфікацій, всеукраїнських професійних асоціацій та інших громадських об'єднань методичних рекомендацій щодо встановлення критеріїв, способів та засобів оцінювання результатів неформального та інформального навчання. Найближчим часом Міністерством освіти і науки України та кваліфікаційними центрами мають бути розроблені і затверджені стандарти оцінювання за професіями (кваліфікаціями) з метою визнання результатів неформального професійного відповідно до Національної рамки кваліфікацій.

Адміністративний напрямок передбачає законодавче затвердження права людей вільно обирати та самостійно визначати власну траєкторію одержання освіти, а також сприяння диверсифікації форм професійної освіти інструментами фінансово-кредитної та соціальної політики.

Зазначені заходи дозволять Україні отримати переваги від використання ресурсу неформальної освіти:

1) розвиток системи освіти: розширення доступу до освіти та підвищення її ефективності, підвищення академічної мобільності, розширення діапазону результатів та умов навчання;

Рис. 1. Система державного регулювання визнання неформальної та інформальної освіти

Джерело: розроблено автором

2) економічний розвиток: підвищення якості людського капіталу, забезпечення потреб інноваційно орієнтованої економіки, підвищення рівня життя, підвищення гнучкості ринку праці;

3) технологічний розвиток: збільшення технічних знань та компетенцій, розвиток форм навчання на робочому місці;

4) соціальний розвиток: розширення можливостей соціально незахищених верств населення та осіб з обмеженими можливостями.

Основними стратегічними пріоритетами державного регулювання розвитку неформальної освіти в Україні мають стати:

- визнання понять формальної, неформальної та інформальної освіти в якості правової категорії;
- визначення напрямів, принципів та пріоритетів державної політики щодо неформальної освіти;
- прийняття законодавчо-нормативних документів, що стосуються застосування соціального партнерства та його мотивації в питаннях розвитку неформальної освіти;
- створення системи моніторингу розвитку неформальної освіти в Україні;
- забезпечення високого рівня прогнозування та контролю неформального сектору освіти.

Зважаючи на те, що останнім часом спостерігається досить очевидна тенденція усвідомлення в усьому світі та українському суспільстві взаємозв'язку між освітою, якістю освіти, отриманими компетенціями і якістю життя, першочерговим завданням держави має стати державне регулювання розбудови та функціонування системи визнання неформальної освіти як складової національної системи освіти.

Висновки з проведеного дослідження. В Україні сформовані передумови для визнання неформальної освіти, проте необхідна державна підтримка і регулювання на законодавчому та інституціональному рівнях цих процесів. Підвищення доступності та якості вищої освіти, буде все більше задовольняти потреби тих, хто бажає навчатись. У свою чергу, це призведе до того, що національна еконо-

міка буде спиратись на якісний людський капітал.

Дослідження та удосконалення комплексу методів і засобів державного впливу на процеси визнання результатів неформального навчання як ключового чинника розвитку неформальної освіти дозволить ефективніше використовувати цей ресурс для модернізації національної системи освіти та прискорення соціально-економічного розвитку України.

Подальші дослідження мають бути націлені на формування напрямів удосконалення державного регулювання визнання неформальної та інформальної освіти, розробку організаційно-економічних важелів впливу на визнання неформальної освіти, удосконалення законодавчо-нормативного регулювання процесів розвитку неформальної освіти, розробку та впровадження системи державного моніторингу розвитку неформальної освіти в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Плинокос Д.Д. Державне регулювання надання освітніх послуг іноземним громадянам вищими навчальними закладами України / Д.Д. Плинокос // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 2(6). – С. 389-398.
2. Бех В.П. Державна освітня політика, регулювання й управління освітянською галуззю як предмет наукового аналізу / В.П. Бех // Вісник Національного авіаційного університету. Сер. : Філософія. Культурологія. – 2014. – № 1. – С. 5-7
3. Цимбал Л.І. Напрями вдосконалення державного регулювання ринку освітніх послуг / Л.І. Цимбал // Бізнес Інформ. – 2013. – № 12. – С. 45-51
4. Европейский опыт признания профессиональных квалификаций, полученных в результате неформального и спонтанного обучения / авт.-сост. : О. В. Дехтяренко [и др.] ; под ред. Э. М. Калицкого ; пер. с англ. И. В. Павлючик, Е. С. Харченко. – Минск : РИПО, 2011. – 140 с
5. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо визнання неформальної освіти) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54026
6. Проект Закону про освіту [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639